

A felkölt nemességhezét — Gálos egyik szellemes bizonyítékát — ellenben nem, holott ez (Méltán buslakodám előbb...) sokkal határozottabb, szubjektívebb, mint amaz. (Eldanlom első ömledezésimet...) Gyenge lábón áll Merényinek az az ellenvetése is, hogy a Kisfaludy-hatást »korrektúra-korszaknak» lehetne felfogni. Berzsenyi sokszor javított egy-egy kifejezésén, de merő képzelenség az a feltevés, hogy egy már meglévő versben minden második sort kicseréljen a Himfy-strófák szövszerinti fordulataira. Viszont a perdöntőül hívott esztétikai szempontot illetően éppen nem lélektani valószínűtlenség, hogy a költő sikerült versek után gyengébbeket írjon, annál kevésbbé, mert két egymástól teljesen elütő stílusról van szó.

Az elmondottakból önként következik, hogy a szövegkritikai apparátus első, a kéziratokra és kiadásbeli változatokra vonatkozó része szinte tökéletes magasságban áll a versek keletkezéséről szóló megjegyzések felett. Nem mindig helyeselhetjük a forrás megjelölését sem. Itt bizony sokszor túloz Merényi — kapcsolatnak alig minősíthető, véletlenül alapuló szó- és képegyezést már «forrás»-nak jelöl meg, miközben az egyik legközvetlenebb izlés-áramlatról, a rokokóról teljesen megfeledkezik. A rokokó nyomaira már Gálos is felhívta a figyelmet, s bizonyára nem lenne meddő a kutatást ebben az irányban is kiterjeszteni. Az olyan versek, mint pl. a bujkáló erotikájú *Lillibe*, annyira kiütözik a puritán erkölcsű Berzsenyi alkotásai közül, hogy bátran feltételezhetjük és nyomozhatjuk a divatos stílusát. Más versek meg — *Az örömhöz*, *A műzsához* — egyenesen Csokonai szellemét idézik. E költemények mintáinak megtalálása az időrendi problémát is közelebb hozná a megnyugtató megoldáshoz.

A magyarázatok sem mindig elégitik ki a mélyebb érdeklődést. Verstani útmutatást sehol sem kapunk, nyelvészetit is csak gyéren. Ezzel szemben egyik-másik szövegintepretáció egész kis értekezéssé dagad s bőven kárpótol az előbbi hiányokért. Nagyon helyes gondolat volt a mythológiai nevek megoldását külön jegyzékbe foglalni.

Az új Berzsenyi-kiadás nagy erényeinek és kisebb hibáinak szembeállításából önként adódik a megnyugtató és örvendetes végeredmény. A tudományt jelentősen gyarapító kötet azt az óhajt kelti, bár minél előbb minél több követője akadna. A folytatást elsősorban Merényi Oszkártól várjuk — hisszük és reméljük, hogy a Berzsenyi prózai munkáit és levelezését magába-foglaló kötet méltó befejezése lesz a sikeres kezdetnek.

SOLT ANDOR.

Keresztury Dezső: Arany János. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1937. K. 8-r. 78 l.

Arany János kétségkívül az a költőnk, akire legjobban ráillik ez a századvégén született szó: elmemozdító. Emberi valója a maga bonyolultságával és mélységeivel, költészete a maga gazdagságával és művészetével épannyira érdekes, mint amilyen érdekes — nemcsak lebilincseli, aki foglalkozik vele, hanem gondolatokat is ébreszt benne. Ezért, bár egyike a legtöbbet magyarázott magyar költőknek, az elmélyedő vizsgálat még ma is, ötven évvel halála után, talál megértetésére új szempontokat és jut segítségükkel új megállapításokra. Valóban minden esztétikusunk szinte

kötelességének érzi, hogy megragadja Arany lelki vagy költői világának kellően meg nem világított mozzanatát s róla újat, vagy legalább másit mondjon — s ha célt érnek, abban jelentős része van magának a költőnek, aki, mint a csiszolt gyémánt, százféle színt játszik.

Keresztury Dezső is újszerű föladatra vállalkozott Arannyal kapcsolatban. Ő az egész Aranyt akarja szemünk elé állítani, az embert és a költőt, de jól tudva azt, hogy 80 kis lapon teljes életrajz helyett csak halvány vázlatot adhatna, új nézőpontot keres. Dolgozatában magukról a költői alkotásokról kevés szó esik, még a legnagyobbakról is csak minimálisra kicsinyített képet kapunk, de a kép egyéni, egy-egy színárnyalata mutatja, hogy a szerző átszűrte a maga lelkén Arany műveit. A súlyt átbillenti az alkotóra, érdeklődése Arany egyéniségének és költészetének változásai és e változások belső összefüggése felé fordul, célja megrajzolni, mégpedig kapcsolatban egymással, Arany emberi és költői pályáját. Föladatát, fölhasználva az Arany-irodalom értékes termékeit, igen jól oldja meg. Megállapítja azoknak az erőknek munkáját, amelyek Arany lelki szervezetét kifomálták — származás, emberek, élet, irodalmi bagyomány, korszellem — azután vizsgálja, hogyan kelt életre ebben a lelki talajban Arany költészete, mit adott magából s mit adott a nemzeti közműveltségnek. Kettős érdeme, hogy a filológiai igazolt tényekre támaszkodva emelkedik a lelkiség és szellemiség világába: nem konstruál, hanem rekonstruálja Arany valóját, másfelől, hogy előadásában szerencsésen egyesül a tárgyszerűség az emelkedettséggel — választékos az, keresett szólamok és túlzások nélkül.¹

Szereftük volna, ha a szép dolgozat ment maradt attól a pár folttól, amelyet egy kis gondossággal könnyen el lehetett volna kerülni. Ha a szerző gondol a *Toldi szerelmére*, akkor nem írja le azt az állítást, hogy Arany költészetének harmadik korszakában (1867 után) «nem törekedett az 'élet' intenzitásának fokozására» (55. l.); ha visszaemlékszik Voinovich könyvének a *Daliás időről* szóló fejezetére, akkor nem ismétli meg Riedl tévedését a töredékes dolgozat tervezett *derüs* befejezéséről (66. l.); az Arany-tanította eposzi hitelt így határozza meg: «a történeti mult döntő eseményeiben megnyilatkozó, a mondákban öntudatosodni kezdő nemzetsors megragadása». (57. l.) Ez tudományos meghatározás ugyan, erősen szellemtörténeti csomagolásban, de nem Aranyé, hanem a szerzőé. Aranynál hiába keresnők a meghatározásnak nemcsak a szavait, hanem a lényegét is — hiszen az ő elgondolásában az eposzi hitel objektív valami, a tárgyra jellemző, Keresztury pedig szubjektívvé teszi, az alkotóra vonatkoztatja.

Egyebekben azonban a szerző hű, megértő tolmácsa Aranynek, sőt annál is több: áhítatos tisztelője Arany lángelméjének. Ez még vonzóbbá teszi dolgozatát.

CSÁSZÁR, ELEMÉR.

¹ Túlzás azonban elvéve mégis akad a könyvben, így a 13. lapon: «Arany nem találkozott olyan emberrel, aki képes lett volna egészen megérteni» — hogy más ne említsünk, ott volt Gyulai és Csengery; a 43. lapon «Tompá és Arany leveleikben halálra kínozták egymást» — szerencsétlen fogalmazás, többet mond, mint amennyit akar, s ez a kevesebb sem áll meg: Arany levelei valósággal balzsam volt Tompa beteg kedélyére.